

ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามวิถีสังคมชาวพุทธ : กรณีศึกษาการดำเนินชีวิต
ตามหลักพุทธศาสนาของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี
Factors Affecting Buddhist Social Way-of-Living: A Case Study
on the People's Way-of-Living in Accordance With Buddhist
Doctrines in the Municipality Community of Lopburi Province

สุขสันต์ จันทะโชโต*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเด็นสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามวิถีสังคมชาวพุทธ และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนตามวิถีสังคมชาวพุทธที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี การวิจัยใช้ทั้งการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Mixed Methodology) วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์องค์ประกอบปัจจัย (Factor Analysis) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่หัวหน้าครัวเรือนในชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จำนวน ๓๖๐ ครัวเรือน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยเน้นที่การสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัยพบว่า

การวิจัยปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามวิถีสังคมชาวพุทธ : กรณีศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี มีค่าเฉลี่ยเป็นปัญหา/ปฏิบัติไม่ได้มากที่สุด คือ การทำตนให้เป็นอิสระ หลุดพ้น เป็นนายเหนือโคภครทรัพย์ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๒.๖๔๑๖$) รองลงมา คือ ทำการโดยใช้ปัญญา สุภาพ ไม่ถืออำนาจ ยินดีรับฟังผู้อื่น เสียขมงาม รักความประณีต สะอาด เรียบร้อย พุดจาน่าฟัง ทั้งกายก็อ่อนโยนไม่หยาบคาย มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๒.๖๐๐๐$) และน้อยที่สุด คือ การไม่คบขู้สุหา มัวหมกมุ่นในเพศ ประพฤติดี มีวินัย ตั้งอยู่ในศีล ๕ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๒.๒๕๐๐$)

ผลการวิจัยโดยการวิเคราะห์ปัจจัย พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามวิถีสังคมชาวพุทธ : กรณีศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ประกอบด้วย ๒ ปัจจัย คือ ปัญหาการครองตนเพื่อความสุขในชีวิต ประกอบด้วยตัวแปร ๑๘ ตัว ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรในปัจจัยอยู่ระหว่าง ๐.๗๖๖ ถึง ๐.๕๗๑ มีค่า Eigen values = ๒๐.๘๒๘ ค่าร้อยละของความแปรปรวนที่อธิบายได้ด้วยปัจจัยที่ ๑ = ๖๗.๖๐๖ ปัจจัยนี้จึงมีความสำคัญเป็นอันดับที่ ๑ และปัจจัยที่ ๒ เรียกว่าปัญหาคุณธรรมในการครองตน ประกอบด้วยตัวแปร ๑๒ ตัว ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรในปัจจัยอยู่ระหว่าง ๐.๗๙๖ ถึง ๐.๖๐๙ มีค่า Eigen values =

* อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

๑.๑๗๐ ค่าร้อยละของความแปรปรวนที่อธิบายได้ด้วยปัจจัยที่ ๒ = ๓.๘๙๘ ปัจจัยนี้มีความสำคัญเป็นอันดับที่ ๒

คำสำคัญ: การดำเนินชีวิต วิธีสังคมาชาวพุทธ หลักพุทธศาสนา ชุมชนในเขตเทศบาล

ABSTRACT

The object for the research of factors affecting Buddhist Society's ways-of-living in a case-study on the ways-of-living according to Buddhist Doctrines of people in the municipality community of Lopburi Province is the study of important factors affecting their ways-of-living and their consistency to the confiscation in the social municipality community of Lopburi Province. The research employs mix-methodology in both quantitative and qualitative analysis, statistical-descriptive analysis and factors analysis. The samples used in the research consist of 360 heads-of-family in the municipality community of Lopburi Province. But, for the qualitative analysis the researchers stress on in-depth-interview of experts of 8 social leaders of the Community.

The researchers find in the case-study that factors affecting Buddhist Society's ways-of-living in the municipality community of Lopburi Province are problems which most people cannot do ; i.e. getting for one-self freedom, releasing one-self from the life and death circle, and overcoming of materialism. The mean valve for this factor is $\bar{X}$ (2.6416). The next factor is the problem of working intelligently, being polite and not stubborn, ready to accept other people's opinion; care for neatness, cleanliness and tidiness ; talking sweetly, gently and not being rude; the mean value for this factor is $\bar{X}$ (2.600); lastly, the factor of non-sexual indulgence. Good behavior and discipline, living a Punja-Sila way of-life,

The research results by factor-analysis find that The factor mast affecting Buddhist Social ways-of living and a case study of the ways-of-life according to Buddhist Doctrines for peoples belonging to the municipal community of Lopburi Province, consist of two factor; i.e. the factors most affecting a happy life comprise of 18 variable having variable-weight ranging from 0.571, an Eigen values of 20.282, and the percentage of variable explainable by the first factor is 67.606. Then, this is the most important factor. The second factor is the problem of the virtues of self-living, which comprises of 12 variables with variable-weight between 0.796 and

0.609 and on Eigen values of 1.170. The percentage of variables explainable by the second factor is 3.898. So, this factor is the second –most important factor.

Keyword: Ways-of-Living, Buddhist Society's Ways-of-Living, Buddhist Doctrines, Municipal Community

๑. บทนำ

ในสังคมโลกาภิวัตน์ ชีวิตมนุษย์ดำเนินไปในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่สลับซับซ้อนและไร้พรมแดนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งเกิดจากการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์มนุษย์ไม่สามารถจะดำรงอยู่เพียงคนเดียวในโลกโดยไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นได้ ผลกระทบต่อสังคมเนื่องมาจากเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรุนแรงและที่เห็นได้ชัดคือ ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบันเห็นความพร้อมทางวัตถุ จึงทำให้เกิดวิกฤตการณ์สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเป็นภัยอันตรายต่อมนุษย์ ในสังคมมนุษย์นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของโลกแล้วยังมีความสัมพันธ์สอดคล้องไปกับระบบโลกด้วย ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องมีปฏิสัมพันธ์และมิตรภาพกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองด้วย ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งของมนุษย์ก็คือ ปัญหาจริยธรรม กล่าวคือ หลักการปฏิบัติตนเองและหลักการปฏิบัติต่อคนอื่น เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมมีการดำเนินวิถีชีวิตและร่วมกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน มีการกระทำต่อกัน มีสติปัญญา ความรู้สึกสำนึก ที่แตกต่างกันในสภาพสังคมส่วนรวม

มนุษย์ไม่สามารถจะเข้าถึงความจริงทางศาสนาได้ด้วยจินตนาการ หรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งโดยปราศจากอุปกรณ์คือ ความรู้และศรัทธาอันเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดประสบการณ์ศาสนาหรือการเข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างจิตกับสัจธรรมนั้น ความรู้ช่วยให้มนุษย์เข้าถึงความจริงนั้นได้อย่างรวดเร็วและไม่ผิดพลาด ประสบการณ์และความรู้ช่วยทำให้การเข้าถึงความจริงนั้นมีความหมายและทำให้ผู้มีความรู้และประสบการณ์นั้นได้รับความสุขในระดับต่างๆ การค้นคว้าหาสัจธรรมเพื่อให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์นั้นเป็นเรื่องที่มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล เนื่องจากมนุษย์มีความพิศวงสงสัยเกี่ยวกับสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ทั้งในเรื่องที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมมาช้านานแล้ว บรรดาปราชญ์ในแต่ละยุคที่ผ่านมา จึงได้พยายามคิดค้นเพื่อแสวงหาคำตอบที่เป็นข้อเท็จจริงให้แก่ข้อสงสัยหรือปัญหานั้นมาโดยตลอด ขณะเดียวกันก็มีลัทธิศาสนา และความเชื่อถือในรูปแบบต่างๆ เกิดขึ้นเป็นอันมาก เพื่อมนุษย์จะได้ยึดถือเป็นแนวทางดำเนินวิถีชีวิตให้หลุดพ้นจากความทุกข์และอยู่ร่วมกันในสังคมโลกได้อย่างมีสันติสุข^๑

ระบบความเชื่อ พิธีกรรมและศาสนา เป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์ในทุกสังคมจะต้องมี ไม่ว่าจะ เป็นสังคมที่เจริญหรือไม่เจริญ สังคมที่มีตัวอักษรใช้หรือไม่มีตัวอักษรใช้ สังคมล่าสัตว์ สังคมเกษตรกรรม หรือแม้แต่สังคมอุตสาหกรรมก็จะต้องมีสถาบันความเชื่อและศาสนา เพราะมนุษย์ไม่ว่า

^๑สุชาติ โสมประยูร และวรรณิ โสมประยูร, เทคนิคและประสบการณ์งานวิจัยทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัท พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๘๐.

จะอยู่ในสังคมใด ระดับใด ย่อมต้องเผชิญกับภาวะที่ไม่สบายใจ ภาวะที่จิตใจไม่มั่นคงรู้สึกว่าจะต้องเสี่ยงและไม่มั่นคงในอนาคต เมื่อถึงเวลานั้นพิธีกรรมและศาสนาก็จะช่วย “บำบัดรักษา” จิตใจให้คนผู้นั้น ดังนั้น ระบบความเชื่อและศาสนาเป็นระบบทางสังคมระบบหนึ่ง ซึ่งย่อมจะต้องมีความสัมพันธ์กับระบบอื่นๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ในเมื่อระบบความเชื่อและศาสนาเป็นวัฒนธรรมซึ่งมีธรรมชาติที่จะเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนตัวเองไปตามสถานการณ์ สิ่งแวดล้อม และความต้องการของสังคมในแต่ละยุคสมัย ระบบความเชื่อศาสนาระบบหนึ่งอาจต้องปรับตัวให้ผสมผสานกลมกลืนกับระบบความเชื่อศาสนาระบบอื่นๆ ที่มีอยู่ในสังคมนั้นๆ^๒

อดีตที่ผ่านมานั้นสังคมไทยใช้สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาอันได้แก่โรงเรียนทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนให้คนในสังคมเป็นคนดี เมื่อออกไปดำเนินชีวิตในสังคมก็จะเป็นคนที่มีคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตามต้องยอมรับกันว่าชีวิตของคนที่จะต้องปะทะสัมพันธ์กับสังคมภายนอกนั้นใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่นอกกระบวนโรงเรียนมากกว่าที่จะอยู่ในระบบโรงเรียน จึงต้องอาศัยกระบวนการที่เรียกว่าการเรียนรู้ตามอัธยาศัยหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้นชุมชนจึงต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาไม่ใช่การเรียนรู้เฉพาะในส่วนที่เป็นตำราหรือเอกสาร

จากห้องเรียนเท่านั้น แต่หากจะต้องเรียนรู้ที่จะมีชีวิตที่ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืนกับวิถีชุมชน เพราะชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีการศึกษา มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการฝึกฝนพัฒนาไปด้วย^๓

ในสังคมปัจจุบัน อำนาจอิทธิพลบทบาทของศาสนาต่อมนุษย์และสังคมดูเหมือนจะลดน้อยถอยลง (Secularization) แต่มนุษย์ก็พยายามทำความเข้าใจวิเคราะห์อธิบายศาสนาอย่างลึกซึ้งต่อเนื่อง พยายามศึกษาค้นคว้าต้นกำเนิดและวิวัฒนาการมนุษย์กับศาสนา ดูเหมือนว่าเป็นเรื่องยากลำบากและยังหาข้อยุติไม่ได้ เพราะแต่ละศาสนาก็มีต้นกำเนิดและความเป็นมาไม่เหมือนกัน จึงมีแบบลักษณะศาสนาแตกต่างกันออกไป ปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมทั่วโลกอย่างหนึ่งคือ มนุษย์มีระบบความคิดความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป เพราะปัจจัยพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมอันไม่เหมือนกัน มนุษย์กับศาสนาเห็นได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง มนุษย์เป็นสัตว์สังคมประเภทหนึ่งส่วนศาสนาเป็นหลักพยายามบอกอธิบายปรากฏการณ์สังคมทั้งหลายที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้หลักธรรมที่สำคัญของการปฏิบัติในการดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์โลก ที่เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ได้ประทานหลักพุทธปรัชญาเกี่ยวกับสังคมไว้ให้แก่มวลมนุษย์เป็นเวลา ๒,๖๐๐ ปี (พุทธชยันตี) นับเป็นความโชคดีของชีวิตที่เราเกิดมาเป็นชาวพุทธ และได้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้พระองค์จะทรงดับขันธ

^๒มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา), ๒๕๔๔, หน้า ๓๔๖.

ปรีณิพพานไปแล้วเนิ่นนาน แต่พระธรรมของพระองค์ที่เราตั้งใจหมั่นประพฤติปฏิบัติยังคงหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของเราให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญเรื่อยมา

พระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทย และพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนไทย โดยทางประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง หลักธรรมสำคัญของชาวพุทธที่ใช้ในการดำเนินชีวิต เราสามารถพิจารณาได้ใน ๓ ด้าน คือ ๑) สภาวธรรม หรือเป็น สัจธรรมตามธรรมชาติ เช่นที่พระพุทธศาสนาสอนว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ๒) จริยธรรม คือหลักธรรมที่เกี่ยวกับแนวทางการประพฤติปฏิบัติหรือหลักดำเนินชีวิต ๓) บัญญัติธรรม คือสิ่งที่สังคมมนุษย์ได้ตกลงสร้างขึ้นเพื่อให้จริยธรรมและศีลธรรมนั้นเกิดขึ้นในสังคม

อย่างไรก็ตามเราจะเห็นว่าผู้ที่เชื่อและดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยมากนั้นจะเชื่อเรื่องจิต นรก สวรรค์ นิพพาน แต่ก็มียุ่บ้างที่ปฏิเสธหรือไม่สนใจ เนื่องจากเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นจับต้องไม่ได้ โลกนี้นอกจากสิ่งที่เรารู้และเราเชื่อแล้ว ยังมีอีกหลายสิ่งที่เราไม่เคยรู้ไม่เคยเห็น ฉะนั้นสิ่งที่เราไม่เคยรู้ไม่เคยเห็นแล้วเราจะปฏิเสธว่าไม่มี ก็คงเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมนักสำหรับผู้มีความคิด มีสติปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ศึกษาปรัชญาทางพุทธศาสนา จึงควรที่จะค้นคว้า หาเหตุผลและปฏิบัติ เพื่อพิสูจน์ความจริงด้วยตนเอง มากกว่าการยอมรับหรือปฏิเสธด้วยเหตุผลที่ไม่สมเหตุสมผลนัก ดังปรากฏในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร เรื่องกาลามสูตรที่พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลใช้เหตุผลพิสูจน์ทดลองหาประสบการณ์ด้วยตนเองก่อน และไม่ควรด่วนเชื่อหรือยอมรับสิ่งใดๆ ว่าจริงหรือเท็จ^๕

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นให้ศาสนิกเข้าใจหลักอันเป็นความจริงอย่างยิ่งของชีวิตอันพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว มีเหตุผลสอดคล้องกับกระบวนการของชีวิตทั้งนี้เพื่อความไม่ประมาทความรู้เท่าทันในทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นใช้สติปัญญา มุ่งสู่อุดมการณ์ของชีวิตคืออิสรภาพความสว่างของปัญญา ความสงบ สันติของจิตใจและความบริสุทธิ์สะอาดทางกายจิตใจอันเจริญในวิถีชีวิตอย่างแท้จริง^๕

ในการแสวงหาทิศทางและแนวความคิดใหม่ๆ เพื่อแก้ปัญหาของโลก คนหรือปัญญาชนเพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวในการดำเนินวิถีชีวิตในประเทศที่พัฒนาแล้วจำนวนหนึ่ง ก็ได้หันมาสนใจพระพุทธศาสนา^๖ การศึกษาหลักธรรมพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐานและเป็นองค์ประกอบของสังคมและวัฒนธรรมไทย หรือพระพุทธศาสนาในแง่ที่กลมกลืนประสมประสานกับองค์ประกอบ

^๕วิโรจ นาคชาติรี, พุทธปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๕๐, หน้า ๑๐๙.

^๖สุมน อมรวิวัฒน์, หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช), ๒๕๔๔, หน้า ๑๔.

^๗มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์), ๒๕๕๑, หน้า ๔

อื่นในสังคมไทย อันเป็นการเข้าไปหาคำสอนเดิม สู้ตัวเนื้อหา ความคิด หลักธรรม รวมทั้งข้อปฏิบัติที่แท้จริง

ลพบุรีเป็นเมืองหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ผ่านยุคสมัยต่างๆ จนถึงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน ระยะเวลายาวนานที่ผ่านมาบางเวลาก็มีสภาพเป็นเมืองอิสระ บางยุคสมัยลพบุรีมีความเจริญรุ่งเรือง แต่บางสมัยก็ถูกทอดทิ้งให้ขบเซา อย่างไรก็ตามถือได้ว่าลพบุรีเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในประวัติศาสตร์ของไทย กล่าวคือ เคยเป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การเมือง ศิลปวัฒนธรรม และศาสนาที่อยู่ในฐานะเป็นทั้งผู้รับและผู้เผยแพร่อารยธรรม^๗ สภาพการณ์จากอดีตมุ่งสู่ปัจจุบันเมืองลพบุรีมีสภาพการพัฒนาที่ผ่านมาได้เปลี่ยนสภาพการดำเนินวิถีชีวิตของชาวลพบุรีโดยเน้นเฉพาะที่สถาบันทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสภาพสังคมและความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของคนในภาพรวม ศาสนาที่ประชาชนในจังหวัดลพบุรีนับถือมีศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามและศาสนาฮินดู แต่ประชาชนร้อยละ ๙๙.๔๕ นับถือศาสนาพุทธ

ถ้าจะพิจารณาด้วยการถามว่าแต่ก่อนนี้พุทธศาสนามีหน้าที่บทบาทอย่างไร และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมทำให้พุทธศาสนาต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและบทบาทอย่างไรต่อสังคมชุมชนในเขตเมืองลพบุรี คงจะตอบเป็นแนวกว้างๆ ได้ว่า เท่าที่แล้มาแล้วพุทธศาสนามีหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการระดับบุคคล ช่วยให้คนคลายทุกข์ และหาความหมายให้กับชีวิตโดยการเข้าใจพระธรรมคำสอน ส่วนในระดับสังคมชุมชนสถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นองค์กรทางสังคมที่ช่วยในการจัดระเบียบสังคมในชุมชน โดยการกำหนดบรรทัดฐาน ศีลธรรมและพิธีกรรมต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรมรวมทั้งวิถีในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ โดยช่วยกำหนดค่านิยม โลกทัศน์ เพื่อกำหนดการตอบสนองความต้องการหลักยึดเหนี่ยวให้ความมั่นคงในชีวิต และช่วยให้ชีวิตมีความหมาย

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่ศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตตามวิถีสังคมชาวพุทธตามหลักธรรมของพุทธศาสนาในชุมชนทั้ง ๒๖ ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี เพื่อหารูปแบบการพัฒนาให้เป็นคนดีตามกรอบหลักการทางวิถีพุทธ เราสามารถนำเอาหลักธรรมไปโยงเข้ากันได้โดยใช้สมาชิกของชุมชนซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญ เพราะเชื่อว่าหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดและใกล้ชิดกับการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนมากที่สุด กล่าวได้ว่านับตั้งแต่แรกเกิดจนจบจนกระทั่งสิ้นอายุขัยเลยทีเดียว โดยชุมชนมีกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันตลอดเวลา เพราะการศึกษาวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชีวิตเข้าถึงเสรีภาพ คือทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของปัจจัยภายนอกให้มากที่สุดและมีความเป็นใหญ่ในตัวในการจะกำหนดความเป็นอยู่ของตนเองโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มากที่สุด

^๗ กระทรวงศึกษาธิการ, **ลพบุรีธานีแห่งอารยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การค้ำของครุสภา), ๒๕๔๔, หน้า ๑.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นศึกษาในประเด็นสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามวิถีสังคมชาวพุทธ : กรณีศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะดังนี้

๑. เพื่อศึกษาวิจัยสภาพปัญหาในการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาของ สมาชิกชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี
๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนตามวิถีสังคมชาวพุทธที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี

๓. ขอบเขตในการวิจัย

การวิจัยปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามวิถีสังคมชาวพุทธ : กรณีศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี การวิจัยใช้ทั้งการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Mixed Methodology) การวิจัยโดยนำข้อดีและข้อเด่นของการวิจัยทั้ง ๒ รูปแบบมาผนวกรวมกัน^๑ การวิจัยผสมผสานจึงมีความท้าทายแฝงอยู่เสมอว่าจะเป็นทักษะการวิจัยของนักวิจัยที่จะต้องใช้มากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องวางแผนรูปแบบให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และขอบเขตการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ๓ ด้าน คือ

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในประเด็นสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามวิถีสังคมชาวพุทธ : กรณีศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ซึ่งหมายถึงสังคมที่มีการนำหลักธรรมคำสั่งสอนขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนามาปฏิบัติ โดยผู้วิจัยกำหนดเนื้อหาจากหลักธรรมใน “ธรรมนุญชีวิตพุทธจริยธรรมที่ดีงาม” ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) เป็นกรอบในการคิด โดยเฉพาะหมวดธรรมในบทนำ คือ คนสมบูรณ์แบบ (สมาชิกที่ดีของมนุษยชาติ) หมวดที่ ๑ หลักธรรมว่าคนกับสังคม (ไม่รวมคนกับผู้นำรัฐ) และหมวดที่ ๒ คนกับชีวิต มาใช้เป็นแนวทางการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยทำการศึกษากับประชาชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี โดยเน้นที่กลุ่มตัวอย่างคือหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนเทศบาลเมืองลพบุรีทั้ง ๒๖ ชุมชน เป็นตัวแทนกลุ่มประชากรที่ศึกษา

๓. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยกำหนดระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาวิเคราะห์โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย โดยใช้ระยะเวลา ๑๔ เดือน โดยเริ่มตั้งแต่ สิงหาคม ๒๕๕๗ – กันยายน ๒๕๕๘

^๑Creswell, J.W, **Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches**, 2nd edition, (Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2013), p.45.

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ประชากรเป้าหมาย (N) ที่ศึกษา คือ ประชากรเป้าหมายที่ศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วยหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชน ๒๖ ชุมชนของเทศบาลเมืองลพบุรี ครัวเรือนละ ๑ คน ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนเทศบาลเมืองลพบุรีเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า ๑ ปี ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น ๕,๗๖๖ ครัวเรือน

๒. กลุ่มตัวอย่าง (n) ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบไม่เป็นทางการ โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ Purposive selection เป็นการเลือกตัวอย่างที่เจาะจงเพื่อให้เหมาะสมกับปัญหาในการวิจัย ในครั้งนี้ ประชากรเป้าหมายได้แก่หัวหน้าครัวเรือน จำนวน ๕,๗๖๖ ครัวเรือน คัดเลือกขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan)^๙ เมื่อได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดแล้วจากสูตรดังกล่าวนำมาดำเนินการกระจายขนาดของประชากรตัวอย่างเพื่อทำการสุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งตามสัดส่วนของจำนวนหลังคาเรือนในแต่ละชุมชนของพื้นที่ศึกษา (Sampling With Probability Proportional to Size: PPS) กล่าวคือ กลุ่มที่จำนวนครัวเรือนมาก จะมีโอกาสถูกสุ่มได้มากกว่ากลุ่มที่มีจำนวนครัวเรือนน้อย ซึ่งสูตรในการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง (n) ของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) คือ

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{X^2 Np(1-p)}{e^2(N-1) + X^2 p(1-p)}$$

เมื่อ

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากรเป้าหมาย ๕,๗๖๖ ครัวเรือน

e = ระดับความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้

X^2 = ค่าไคสแควร์ที่ df เท่ากับ ๑ และระดับความเชื่อมั่น ๙๕% (^๒ = ๓.๘๔๑)

p = สัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร (ถ้าไม่ทราบให้กำหนด p = ๐.๕)

แทนค่าลงในสูตร

$$\begin{aligned} n &= \frac{3.841 \times 5,766 \times 0.5 \times 0.5}{(0.5)^2 \times (5,766 - 1) + 3.841 \times 0.5 \times 0.5} \\ &= 360.3281 \end{aligned}$$

^๙ธานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรีนติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔๘.

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นสมาชิกชุมชนที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี จำนวน ๒๖ ชุมชน จำนวนครัวเรือน ๔,๗๖๖ ครัวเรือนได้กลุ่มตัวอย่าง ๓๖๐.๓๒๕๑ คน เพื่อให้การวิจัยในครั้งนี้ลงตัวตามสถิติและสะดวกในการคำนวณตัวเลขของกลุ่มตัวอย่างจากจำนวนครัวเรือน ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยให้มากกว่าจำนวนการสุ่มที่ได้ ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นหัวหน้าครัวเรือน จำนวน ๓๖๐ ครัวเรือน การกำหนดช่วงคะแนนเฉลี่ยโดยใช้เกณฑ์ในการแปลความหมายของคะแนนเฉลี่ยผู้วิจัยได้กำหนดน้ำหนักคะแนนในการแบ่งชั้น (Class Interval) ๕ ระดับ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	๔.๒๑ - ๕.๐๐	ระดับการปฏิบัติไม่ได้ระดับมากที่สุด
คะแนนเฉลี่ย	๓.๔๑ - ๔.๒๐	ระดับการปฏิบัติไม่ได้ระดับมาก
คะแนนเฉลี่ย	๒.๖๑ - ๓.๔๐	ระดับการปฏิบัติไม่ได้ระดับปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย	๑.๘๑ - ๒.๖๐	ระดับการปฏิบัติไม่ได้ระดับน้อย
คะแนนเฉลี่ย	๑.๐๐ - ๑.๘๐	ระดับการปฏิบัติไม่ได้น้อยที่สุด

จำนวนและร้อยละในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมของชุมชน

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
๑. กิจกรรมทางศาสนา		
- ทุกครั้งที่มีกิจกรรม	๕๒	๑๖.๑
- เกือบทุกครั้ง	๑๔๖	๓๓.๑
- นานๆ ครั้ง	๑๖๒	๕๐.๘
๒. กิจกรรมของชุมชน		
- ทุกครั้งที่มีกิจกรรม	๕๘	๑๖.๑
- เกือบทุกครั้ง	๑๑๙	๓๓.๑
- นานๆ ครั้ง	๑๘๓	๕๐.๘
รวม	๓๖๐	๑๐๐.๐

ปัญหากลุ่มที่ ๑ ปัญหาด้านการครองตนเพื่อความสุขในชีวิต

ปัญหาด้านการครองตนเพื่อความสุขในชีวิต	อันดับ
๑. การรู้จักแยกแยะสิ่งดีชั่วโดยเฉพาะการคบคน รู้จักคบคนดี ไม่คบคนที่ชักนำไปในทางเสื่อมเสีย	๑
๒. การใช้หลักเหตุผลในการดำเนินชีวิต ไม่หลงใหลในสิ่งยั่วยุดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นยาเสพติดหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทางเพศสัมพันธ์	๒
๓. การมีปัญญารู้เท่าทันความจริง ไม่หวั่นไหวหรือถูกรอบงำด้วยสิ่งที่เป็นอบายมุขหรือชักนำไปในทางเสื่อมเสียต่างๆ	๓

อภิปรายผลสำหรับปัญหา กลุ่ม ๑ ปัญหาที่สำคัญที่สุดจากการวิเคราะห์ ได้แก่ ปัญหาด้านการครองตนเพื่อความสุขในชีวิต โดยสภาพปัญหาที่สำคัญที่สุดที่คนในสังคมที่ไม่สามารถดำเนินวิถีชีวิตตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาได้ คือ การรู้จักแยกแยะสิ่งดีชั่วโดยเฉพาะการคบคน รู้จักคบคนดี ไม่คบคนที่ชักนำไปในทางเสื่อมเสีย ปัญหารองลงมา คือ การใช้หลักเหตุผลในการดำเนินชีวิตไม่หลงใหลในสิ่งยั่วยุดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นยาเสพติดหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทางเพศสัมพันธ์ และการมีปัญญารู้เท่าทันความจริง ไม่หวั่นไหวหรือถูกรอบงำด้วยสิ่งที่เป็นอบายมุขหรือชักนำไปในทางเสื่อมเสียต่างๆ

ปัญหากลุ่ม ๒ ปัญหาคุณธรรมในการครองตน

ปัญหาคุณธรรมในการครองตน	อันดับ
๑. แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมชุมชน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน	๑
๒. มีความประพฤติสุจริตดีงาม เคารพรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน	๒
๓. มีความกล้า้วกล้ามั่นใจและยึดมั่นในความโปร่งใสของตนเอง โดยไม่หลงใหลไปกับอามิสสินจ้างหรือการได้มาในทรัพย์สิน หรือผลประโยชน์อันไม่บังควร	๓

อภิปรายผลสำหรับปัญหาในกลุ่มที่ ๒ ซึ่งเป็นปัญหาที่มีความสำคัญรองลงมา พบว่า เป็นปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรมในการครองตน โดยสภาพปัญหาที่สำคัญที่สุดที่คนในสังคมที่ไม่สามารถ

ดำเนินวิถีชีวิตตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาได้ คือ การแสดงเมตริและหวังดีต่อเพื่อนร่วมชุมชน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ปัญหารองลงมาลำดับสอง คือ มีความประพฤตีสุจริตดีงาม เคารพรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และปัญหาลำดับสาม คือ มีความกลัวกล้ามั่นใจและยึดมั่นในความโปร่งใสของตนเอง โดยไม่หลงไหลไปกับอามิสสินจ้างหรือการได้มาในทรัพย์สิน หรือผลประโยชน์อันไม่บังควร

จากผลลัพธ์ที่ได้โดยวิธี PCA แปลผลลัพธ์ที่ได้
ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สภาพการดำเนินชีวิต	ค่าเฉลี่ย	S.D
๑. การทำตนให้เป็นอิสระ หลุดพ้น เป็นนายเหนือโภคทรัพย์	๒.๖๔๑๖	๑.๒๐๒๑
๒. ทำการโดยใช้ปัญญา สุภาพ ไม่ถืออำนาจ ยินดีรับฟังผู้อื่น เสียสละ รักษามิตรภาพ ประณีต สะอาด เรียบร้อย พุดจาน่าฟัง ทั้งกาย กิริยาอ่อนโยน ไม่หยาบคาย	๒.๖๐๐๐	๑.๓๑๖๗
๓. การไม่คบชู้สัวหา มัวหมกมุ่นในเพศ ประพฤติดี มีวินัย ตั้งอยู่ในศีล ๕	๒.๒๕๐๐	๑.๓๔๐๙

อภิปรายผลจากค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า รายการที่มีค่าเฉลี่ยเป็นปัญหา/ปฏิบัติไม่ได้มากที่สุด คือ การทำตนให้เป็นอิสระ หลุดพ้น เป็นนายเหนือโภคทรัพย์ $\bar{X}$ (๒.๖๔๑๖) รองลงมา คือ ทำการโดยใช้ปัญญา สุภาพ ไม่ถืออำนาจ ยินดีรับฟังผู้อื่น เสียสละ รักษามิตรภาพ ประณีต สะอาด เรียบร้อย พุดจาน่าฟัง ทั้งกาย กิริยาอ่อนโยนไม่หยาบคาย $\bar{X}$ (๒.๖๐๐๐) และน้อยที่สุด คือ การไม่คบชู้สัวหา มัวหมกมุ่นในเพศ ประพฤติดี มีวินัย ตั้งอยู่ในศีล ๕ $\bar{X}$ (๒.๒๕๐๐)

ผลการวิจัยโดยการวิเคราะห์ปัจจัย พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามวิถีสังคมาชาวพุทธ : กรณีศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ประกอบด้วย ๒ ปัจจัย คือ ปัญหาการครองตนเพื่อความสุขในชีวิต ประกอบด้วยตัวแปร ๑๘ ตัว ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรในปัจจัยอยู่ระหว่าง ๐.๗๖๖ ถึง ๐.๕๗๑ มีค่า Eigen values = ๒๐.๒๘๒ ค่าร้อยละของความแปรปรวนที่อธิบายได้ด้วยปัจจัยที่ ๑ = ๖๗.๖๐๖ ปัจจัยนี้จึงมีความสำคัญเป็น

อันดับที่ ๑ และปัจจัยที่ ๒ เรียกว่าปัญหาคุณธรรมในการครองตน ประกอบด้วยตัวแปร ๑๒ ตัว ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรในปัจจัยอยู่ระหว่าง ๐.๗๙๖ ถึง ๐.๖๐๙ มีค่า Eigen values = ๑.๑๗๐ ค่าร้อยละของความแปรปรวนที่อธิบายได้ด้วยปัจจัยที่ ๒ = ๓.๘๙๘ ปัจจัยนี้มีความสำคัญเป็นอันดับที่ ๒

สรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

จากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดในการวิจัยครั้งนี้ พบว่าการปฏิบัติตามหลักธรรมและพิธีกรรมทางศาสนาเป็นสัญลักษณ์ที่ต่อย้ำคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แสดงออกโดยการกระทำและในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงความคิดเห็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ผลการวิจัยได้ค้นพบสภาพปัญหาทางสังคมในระดับพื้นฐานว่าการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชนอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำกว่าคุณภาพชีวิตไม่ว่าปัจจัยทางการศึกษา การประกอบอาชีพ และโอกาสการร่วมกิจกรรมทางศาสนา การมีค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับวัตถุ การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และเยาวชนมั่วสุม เป็นปัจจัยสรุปความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมความเชื่อทางศาสนากับจริยธรรมของพฤติกรรมสมาชิกในชุมชน องค์ความรู้จากการวิจัยสรุปได้ว่าศาสนาได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดค่านิยม โลกทัศน์ และประเพณีต่างๆ ในชุมชนเทศบาลเมืองลพบุรีทั้ง ๒๖ ชุมชน และหลักธรรมทางศาสนามีส่วนในการกำหนดบรรทัดฐานทางสังคมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรทัดฐานที่เป็นวิถีชาวบ้าน จารีตประเพณีหรือหลักธรรม

๕. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อค้นพบจากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า กิจกรรมด้านต่างๆ ทางศาสนา โดยเฉพาะในด้านพิธีกรรม ทางชุมชนยังใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ตามศักยภาพที่ควรเป็น ดังนั้นทางสำนักงานเทศบาลเมืองลพบุรี และชุมชนทั้ง ๒๖ ชุมชน ควรร่วมมือการศึกษาแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีทางศาสนาให้เกิดคุณค่ามากขึ้น

๒. ควรมีระบบการประชาสัมพันธ์ การสื่อสาร ข่าวสารให้กับชุมชนเพื่อการกระจายข้อมูลข่าวสารของกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมทางศาสนา เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนตื่นตัวเพื่อการเข้าถึงหลักธรรมทางศาสนาในการดำเนินชีวิต

๓. ประเด็นสำคัญอันดับแรกๆ คือ ปัญหาสภาพทางสังคมของชุมชน โดยเฉพาะประเด็นปัญหาวัยรุ่น ควรมีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้ความสำคัญและตระหนักเห็นถึงปัญหาเหล่านี้โดยเร่งด่วน ควรจัดให้มีกิจกรรม/โครงการต่างๆ ที่จะเข้ามาสนับสนุน/แก้ปัญหาของชุมชนและท้องถิ่น ควรรวมตัวเป็นเครือข่ายในองค์กรดังกล่าวเกาะติดสถานการณ์ หรือการจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชน ชมรมเยาวชนสีขาว เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ มีเกณฑ์เลือกพื้นที่โดยใช้เกณฑ์ที่เป็นพื้นที่ขนาดกลาง และมีความใกล้ชิดกับพุทธศาสนา ทำให้การวิจัยเชิงคุณภาพพบปัญหาที่เกิดขึ้นมาก ดังนั้นควรมีการวิจัยในลักษณะดังกล่าวในสภาพสังคมที่มีสภาพปัญหาที่ค่อนข้างรุนแรงและมีความเร่งด่วนในการแก้ไข ปัญหา

๒. หลักธรรมคำสอนจากธรรมนุญชีวิตของพระธรรมปิฎกเป็นสิ่งที่ดีงาม และเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ปฏิบัติได้จริง ดังนั้นควรมีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการนำหลักธรรมดังกล่าว มาใช้เต็มรูปแบบในชุมชนที่มีขนาดใหญ่กว่า และมีความซับซ้อนทางสังคมมากกว่า

๓. ระยะเวลาในการวิจัยควรใช้การวิจัยในลักษณะต่อเนื่อง เพราะระบบการทำงานในลักษณะการจัดการ การดำเนินชีวิตตามวิถีชุมชนชาวพุทธต้องอาศัยระยะเวลาพอสมควร และกระบวนการที่มากกว่าที่จะให้การวิจัยสำเร็จสมบูรณ์ได้ในระยะเวลาเพียงแค่ ๑ ปี

๔. ควรมีการนำโปรแกรมอื่นๆ เช่น โปรแกรม Mplus มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับ การวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม LISREL เพื่อดูประสิทธิภาพในการวิเคราะห์ข้อมูลความสัมพันธ์เชิงเงื่อนไข โดยการวิเคราะห์กลุ่มพหุของแต่ละโปรแกรมว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

กระทรวงศึกษาธิการ. **ลพบุรีธานีแห่งอารยธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การค้ำของครูสภา, ๒๕๔๔.

ชานินทร์ ศิลป์จารุ. **การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS**. กรุงเทพมหานคร :บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๕.

นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. **ศาสนศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **ธรรมนุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๔.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๕๕.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา.**

กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑.

วิโรจ นาคชาตรี. **พุทธปรัชญาเถรวาท.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

สุวิมล ตีรกานันท์. **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

สมน อมรวิวัฒน์. **หลักสูตรและการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม.** นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔.

สุชาติ โสมประยูร และวรรณิ โสมประยูร. **เทคนิคและประสบการณ์งานวิจัยทางการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัท พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด, ๒๕๔๗.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(I) Books:

Creswell, J.W. **Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches.** (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2013.

Greene, J.C. **Mixed Methods in Social Inquiry.** San Francisco: Jossey-Bass, 2007.

Tashkkori, A., & Teddlie, C. **Mixed Methodology Combining Qualitative and Quantitative Approaches.** Thousand Oaks, CA: Sage, 1998.